

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

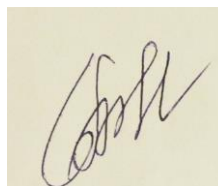
Білик Наталія Михайлівна

УДК 373.3.013.42:316.48

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ МЕДІАТОРСТВА
У ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТІВ
МІЖ МОЛОДШИМИ ПІДЛІТКАМИ

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент
Тимчук Людмила Іванівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
професор кафедри педагогіки та соціальної роботи

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Єжова Ольга Олександрівна,
Сумський державний університет,
завідувач кафедри фізичної реабілітації
та спортивної медицини;

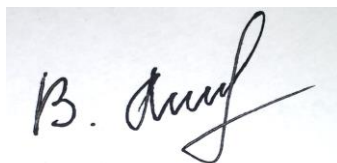
кандидат педагогічних наук
Матвійчук Марина Миколаївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
викладач кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки.

Захист відбудеться «21» вересня 2017 р. о 13.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «17» серпня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Трансформація сучасних уявлень про вирішення конфліктів різних рівнів, перевага технологій мирного врегулювання конфліктів і переговорів створює умови для переходу українського суспільства на якісно новий рівень взаємовідносин, толерантного ставлення один до одного, пропагування демократичних цінностей.

У зв'язку з цим загострюється питання щодо ефективності навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі, якій належить головна роль у системі формування особистості. Діяльність сучасної школи, відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні, здійснюється на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей і спрямовується на формування фізично здорової дитини, морально й духовно розвиненої, соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу. Середовище загальноосвітнього навчального закладу є педагогічним фактором формування особистості учня та передбачає засвоєння цінностей, що гарантують створення атмосфери безпеки, конструктивного спілкування з ровесниками й дорослими. Це потребує технологій, що дають реальні результати в розв'язанні різномірівневих конфліктів у шкільному середовищі, серед яких технологія медіаторства (медіації). У практиці соціальної педагогіки й соціальної роботи медіаторство сьогодні розглядається як інноваційний та перспективний метод роботи з міжособистісними і міжгруповими конфліктами.

Порушена проблема частково досліджена у психології, де вивченню суті конфлікту, причин його виникнення та шляхів вирішення присвячені праці О. Бодальова, Ф. Бородкіна, В. Журавльова, А. Зайцева, Г. Ложкіна, М. Пірен, Н. Повякель та ін. Останніми роками з'явилися окремі праці (А. Анцупов, Н. Грішина, Л. Дурняк, Б. Леко, М. Матвійчук, Г. Чуйко та ін.), де медіація розглядається як засіб урегулювання шкільних конфліктів та обґрунтовано потребу в зміні до загальноприйнятих підходів у побудові системи взаємодії під час виникнення суперечок. Проте наразі в науковій літературі проблема застосування медіаторства у розв'язанні конфліктів між учнями в загальноосвітній школі поки не розроблена.

Оскільки соціально-педагогічна технологія медіаторства не має цілісного висвітлення, то ми розглядаємо її в розрізі досліджень питань професійної діяльності соціального педагога загалом (О. Безпалько, Г. Вороніна, О. Єжова, І. Зверева, А. Капська, П. Шептенко та ін.) та соціально-педагогічних технологій (Т. Алексеєнко, С. Архипова, Р. Вайнола, Л. Завацька, О. Карпенко та ін.).

Молодший підлітковий вік (10-13 років) характеризується різноманітністю взаємостосунків учнів та однолітків, що актуалізує у педагога вміння долати суперечності, співпрацюючи та налагоджуючи зв'язки, що потребує навчання конструктивній комунікації серед дітей даної вікової категорії. У ракурсі роботи з молодшими підлітками цінними є праці психологів Л. Божович, Л. Виготського та ін.; фахівців із вікової психології – Н. Гаркавенко, Л. Долинської, І. Дубровіної, В. Зацепіна та ін.; соціальних педагогів – І. Гайдамашко, Н. Заверико, В. Ролінського

та ін. Проблеми конфліктності між молодшими підлітками розкривалися Т. Дуткевич, Н. Мирончук, Н. Прядко, М. Рибаквою та ін.

Проблема використання соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками актуалізується наявністю низки суперечностей між:

1) необхідністю участі соціального педагога у врегулюванні конфліктів між учасниками навчального процесу та відсутністю чіткого алгоритму здійснення такої роботи;

2) потребою у формуванні в учнів почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії та недостатнім включенням молодших підлітків до самостійного вирішення конфліктів;

3) соціальним запитом на використання інтерактивних освітніх, соціально-педагогічних технологій за принципом роботи «рівний-рівному» та наявністю переваги наставництва у взаємодії педагога та школяра.

Актуальність проблеми, відсутність узагальнених досліджень у цій сфері, необхідність розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та є складовою комплексної наукової теми «Історичний досвід, стан та перспективи підготовки соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами», над якою працює кафедра (№ ДР 0111U001160).

Тему дослідження затверджено Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 27.02.2014 р.) та погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол № 6 від 29.09.2015 р.).

Об'єкт дослідження – технологія медіаторства у роботі з молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі.

Предмет дослідження – алгоритм, соціально-педагогічні умови, форми реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретичні засади соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі та перевірити ефективність етапів і соціально-педагогічних умов її реалізації.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Розкрити характер конфліктів між молодшими підлітками та способи їх розв'язання як соціально-педагогічну проблему.

2. Обґрунтувати теоретичні засади соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками, розкрити її зміст та структуру.

3. Визначити етапи та соціально-педагогічні умови реалізації технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі.

4. Перевірити ефективність соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз філософської, соціологічної, юридичної, психологічної та педагогічної літератури, нормативно-правових документів для розкриття базових понять дослідження; метод ретроспективного аналізу праць учених для з'ясування особливостей еволюції змісту понять «технологія», «соціально-педагогічна технологія», «медіаторство» в науковій літературі; контент-аналіз документів (протоколів соціальних педагогів і психологів, класних журналів і характеристик учнів) для вивчення стану конфліктності у шкільному середовищі; *емпіричні* – педагогічне спостереження (включене і невключене), усне та письмове опитування (бесіди, анкетування), тестування з метою визначення основних причин виникнення міжучнівських конфліктів у школі; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою прогнозування та апробації соціально-педагогічних умов реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками та перевірки їх ефективності у загальноосвітньому навчальному закладі; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– *вперше теоретично обґрунтовано* соціально-педагогічну технологію медіаторства як технологію вирішення конфліктів між молодшими підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі; *розкрито* змістове наповнення та структуру медіативної процедури; *розроблено та описано* алгоритм, етапи (діагностика проблеми, пошук рішення та вибір технології, постановка мети і завдань, впровадження технології, оцінювання вирішення проблеми) та соціально-педагогічні умови реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі (готовність спеціалістів психологічної служби школи до використання технології медіаторства у загальноосвітньому навчальному закладі, забезпечення участі молодших підлітків у реалізації технології медіаторства, організаційно-методичне забезпечення реалізації технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками);

– *уточнено* сутність понять «медіаторство», «процедура медіаторства», «шкільна медіація», «медіаторство однолітків»; характеристики медіаторства як технології вирішення конфліктів між молодшими підлітками; особливості прояву конфліктів серед молодших підлітків;

– *подальшого розвитку* набули різноаспектні форми впровадження в освітнє середовище технології медіаторства як способу вирішення конфліктів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у *впровадженні* соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі та перевірці ефективності соціально-

педагогічних умов її реалізації; *систематизації* матеріалів для тренінгової програми для молодших підлітків з метою їх залучення до реалізації технології медіаторства; *розробці* методичного семінару-тренінгу «Організація шкільної служби медіації» та циклу практичних занять «Медіація – шлях до порозуміння» для спеціалістів психологічної служби школи; *підготовці* навчально-методичного посібника «Основи медіації в соціальній роботі» для студентів-бакалаврів, матеріалів до спецкурсу «Медіація в соціальній сфері» для студентів напряму підготовки 6.130102 «Соціальна робота»; *формуванні та апробації* діагностичного інструментарію для дослідження фахової готовності спеціалістів до застосування соціально-педагогічної технології медіаторства, вивчення стану конфліктності у школі серед молодших підлітків, оцінки ефективності реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками – учасниками навчально-виховного процесу.

Теоретичні положення і практичні напрацювання проведеного дослідження доцільно використовувати у процесі підготовки підручників, навчальних посібників з педагогіки, соціальної педагогіки, педагогічної конфліктології, професійної педагогічної освіти, під час написання курсових та дипломних робіт студентами вишів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів м. Чернівці (ЗНЗ № 22, 27, 30) та Чернівецької області (довідка № 01-42/2489 від 27.09.2016 р.), загальноосвітніх навчальних закладів Заліщицького району, Тернопільської області (довідка № 63 від 10.03.2017 р.); у навчальний процес Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (довідка № 17/15-2466 від 12.09.2016 р.), Українського католицького університету (довідка № 303/16 від 20.09.2016 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-15/03/2322 від 26.09.2016 р.); у діяльність науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (довідка № 2/4-854 від 11.10.2016 р.).

Особистий внесок автора. У навчально-методичному посібнику «Основи медіації в соціальній роботі», опублікованому спільно з Л.Тимчук, автором проаналізовано впровадження медіації в Україні, схарактеризовано законодавчий аспект проблеми, описано суть шкільної медіації та можливості використання медіації в роботі з неповнолітніми правопорушниками.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднено в доповідях на наукових конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Scientific and Professional Conference Pedagogy and Psychology in the age of globalization – 2015» (Угорщина, Будапешт, 22.11.2015 р.), «Соціальна робота як правозахисна професія» (Чернівці, 29.04.2015 р.), «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 29-30.11.2016 р.), «Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії та практики» (Одеса, 16-17.12.2016 р.), «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогіки та соціальної роботи» (Словацька республіка, Сладковічево, 10-11.03.2017 р.); *всукраїнських* – «Актуальні дослідження в соціальній

сфері» (Одеса, 15.01.2013 р.), «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації» (Київ, 29-30.08.2014 р.), «Четвертий український педагогічний конгрес» (Львів, 15-16.10.2014 р.), «Освіта і наука в Україні: шляхи розвитку та напрямки взаємодії» (Харків, 31.10-01.11.2016 р.). Результати дослідження презентовано на міжнародному бінаціональному семінарі «Сприяння процесам демократизації у суспільних інституціях України через використання медіації» (Німеччина, Фрайбург, 01-10.11.2012 р.; Україна, Чернівці, 21-27.04.2013 р.).

Матеріали дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та соціальної роботи (2014-2017 рр.) та міжкафедральних семінарах факультету педагогіки, психології та соціальної роботи (2014-2017 рр.) Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; науково-методичному семінарі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (2015 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено в 17 публікаціях. Серед них: 7 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науково-методичному журналі, 1 стаття у закордонному виданні; 1 навчально-методичний посібник (у співавторстві), 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Загальний обсяг особистого доробку становить 8,8 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (282 найменування). Робота містить 14 додатків на 66 сторінках, 11 таблиць і 5 рисунків, що займають 7 сторінок. Загальний обсяг роботи – 288 сторінок, основний текст становить 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* аргументовано актуальність дослідження, зазначено його зв'язок із державною науковою темою; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів; викладено відомості щодо апробації та впровадження результатів дослідження, публікацій, структури й обсягу роботи.

У *першому розділі* – **«Теоретичні засади соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками»** – проаналізовано основні категорії дослідження; охарактеризовано конфлікти та особливості їх прояву в молодшому підлітковому віці, окреслено способи їх розв'язання; обґрунтовано теоретичні засади соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками, розкрито її зміст та структуру.

На основі аналізу наукових джерел розкрито зміст ключових понять дослідження у рамках такого логіко-семантичного ряду як: технологія – педагогічна технологія – соціально-педагогічна технологія – медіаторство. Зважаючи на традиційне розуміння технології як сукупності певних процедур, операцій, засобів, методів та кінцевого результату (В. Беспалько, І. Дичківська) та в процесі аналізу низки положень, що стосуються технологій (соціальних – М. Марков, Н. Стефанов, Ю. Сурмін, Н. Туленков; педагогічних – В. Беспалько, П. Гусак, М. Кларін, І. Лернер, В. Сластьонін; соціально-

педагогічних – Р. Вайнола, Н. Заверико, Л. Мардахасєв, В. Нікітін, С. Харченко та ін.), констатовано, що медіаторство можна розглядати як прикладну соціально-педагогічну технологію функціонального типу, орієнтовану на розв'язання конкретних функцій чи соціально-педагогічних завдань, в тому числі й вирішення конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітніх навчальних закладах.

З'ясовано, що первинно термін «медіаторство» (синонімічне «медіація», «посередництво») набув поширення у юриспруденції, де традиційно розглядається як модель відновного правосуддя, альтернатива кримінальному покаранню, і використовується в рамках програм примирення. На основі узагальнення правничої та психологічної літератури (Н. Александер, О. Аллахвердова, А. Біцай, Н. Бондаренко-Зелінська, Н. Грішина та ін.) *медіаторство* трактовано як технологію, спрямовану на подолання суперечностей, вирішення конфліктів шляхом співробітництва, толерантності у сприйнятті іншої думки, взаєморозуміння, та яка базується на принципах добровільності, конфіденційності, взаємоповаги, опори на власні сили.

Обов'язковим у медіаторстві є присутність нейтральної третьої сторони – *медіатора*, котрий виступає неупередженим посередником, що має налагодити комунікативний процес сторін, які конфліктують, у результаті чого вони доходять взаємної згоди. До компетенції медіатора не входить прийняття рішення, він лише допомагає сторонам у вирішенні конфлікту. Головними *функціями* медіатора є: терапевтична, інформаційно-консультативна, контрольна, навчальна, регулятивна (згідно з А. Гірник).

Звернено увагу на процес впровадження в освітнє середовище школи медіаторства як комунікативної технології взаємодії учителя та учнів, технології розв'язання спірних і конфліктних ситуацій, результатом чого є створення в школі комфортного й безпечного простору, сприятливого психологічного мікроклімату для розвитку особистості та її соціальної адаптації. З'ясовано, що на понятійному рівні ці процеси показані в змісті таких термінів, як «шкільна медіація», «медіаторство однолітків» та ін. Досліджено, що для педагогічної лексики ці поняття є порівняно новими і представлені в окремих авторів (українських – А. Горової, Р. Ковалю, Ю. Ліхоліт, М. Матвійчук, О. Микитюк, А. Нікітчук та ін., російських – А. Арганової, І. Бубнової, С. Оборотової, М. Хазанової, Ц. Шамлікашвілі та ін., білоруських – М. Бойко, С. Лабоди та ін., американських – Д. Джонсон, Р. Джонсон, Р. Коєно та ін., англійських – Д. Шапіро та ін.). Спираючись на їхні підходи, у роботі ми розглядаємо їх так: «шкільна медіація» – технологія роботи з конфліктом, яка передбачає системне включення в роботу з конфліктами підготовленого медіатора; «медіаторство однолітків» – програма роботи з конфліктами в школі, яка ґрунтується на принципі «рівний-рівному», коли посередницька допомога учням, залученим до конфлікту, надається медіаторами-ровесниками, що пройшли спеціальну підготовку.

На підставі розкриття сутності медіаторства як інноваційної соціально-педагогічної технології вирішення міжособистісних і міжгрупових конфліктів, звернено увагу на проблему конфліктності між молодшими підлітками (10-13 років). З урахуванням наукових підходів (Т. Дуткевич, Н. Мирончук, Н. Прядко, М. Рібакової,

О. Чайковської, С. Шпак та ін.) у нашому дослідженні *конфліктність* представлено як перманентну рису особистості молодших підлітків, яка зумовлюється їхніми природними задатками та соціальним досвідом. Встановлено, що в молодших підлітків рівень конфліктності прямо пропорційно корелює з різними проявами вікових психофізіологічних, соціальних та інших особливостей (темперамент, характер, рівень самосвідомості та саморегуляції, установки, цінності, самооцінка, умови життєдіяльності, виховання, соціальне оточення тощо). Констатовано, що конфліктна поведінка молодшого підлітка пов'язана з певними рисами характеру та якостями його особистості: нетерпимість до недоліків інших, знижена самокритичність, імпульсивність, необґрунтована агресивність, схильність до підпорядкування інших, неухважність до людей, користоловство, егоїзм.

Причини конфліктів можуть проявлятися в особистісній своєрідності членів підліткового колективу (невміння контролювати свій емоційний стан, низький рівень самоповаги, агресивність, підвищена тривожність, некомунікабельність, надмірна принциповість). Конфлікти між молодшими підлітками проявляються як результат боротьби за лідерство, увагу, статус у класі; як гендерні протистояння; міжособистісна нетерпимість, ворожнеча і недовіра; неадекватність вираження емоцій; словесні домагання та ін. Особливостями прояву конфліктів серед молодших підлітків є те, що вони затяжні, довготривалі, їхні причини часто приховані від дорослих (учителів, батьків), а тому їх набагато складніше вирішувати.

Практика показала, що молодші підлітки ще не вміють вирішувати конфлікти плідно, у них часто відсутні навички конструктивного спілкування, в конфліктних стосунках переважають деструктивні тенденції. Переважними стратегіями поведінки підлітків є суперництво, пристосування та уникнення; дуже рідко для вирішення конфліктних ситуацій вони використовують співробітництво.

Результати моніторингу конфліктності у школах дозволили говорити про природність конфліктів для молодшого підліткового віку та продуктивний потенціал, який вони мають для особистісного становлення підлітка. Тому соціальному педагогу необхідно навчати вихованців керувати таким станом і активно розвиватися у цей віковий період. Сконцентровано увагу на формах, які сприяють створенню безпечного середовища, активізують цивілізовану поведінку молодшого підлітка, орієнтовану на суспільні цінності, стимулюють накопичення позитивного досвіду орієнтування в конфліктних ситуаціях.

Як доводять дослідники і фахівці шкільної медіації (А. Арганова, М. Бойко, І. Бубнова, Н. Заверико, С. Оборотова, М. Хазанова та ін.), основною метою її впровадження є підвищення результативності навчально-виховного процесу шляхом сприяння попередженню та врегулюванню конфліктних ситуацій у шкільному середовищі. З огляду на означене, змістове наповнення соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками передбачало: 1) створення безпечного і толерантного середовища, сприятливого для розвитку особистості з активною громадянською позицією, яка вміє приймати рішення і відповідати за свої вчинки; 2) виховання культури конструктивної поведінки в

конфлікті, що ґрунтується на медіативному світогляді, в основі якого визнання цінності людського життя, унікальності кожної окремої особистості, прийняття, повага права кожного на задоволення власних потреб і захист своїх інтересів (але не на шкоду чужим інтересам); 3) поліпшення якості життя всіх учасників навчально-виховного процесу (якими є сім'я, вихователі, педагоги, адміністратори освітньо-виховних установ, психологи, соціальні працівники, соціальні педагоги, шкільні інспектори, діти, підлітки, юнацтво) з допомогою медіативного підходу, що ґрунтується на позитивному спілкуванні, повазі, відкритості, доброзичливості, взаємному прийнятті як всередині груп дорослих та дітей, так і між цими групами.

Окреслення організаційних основ соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками передбачало визначення її *принципів* (добровільності, конфіденційності, нейтральності та неупередженості медіатора, рівноправності всіх сторін – учасників конфлікту), дотримання яких забезпечує задоволення потреб молодших підлітків у безпеці, повазі та значущості; та *процедури медіаторства* – ієрархічної структури, що складалася з елементарних етапів і стадій, які послідовно змінюють і доповнюють один одного, перебувають у постійній динаміці й розвитку.

Структура медіативної процедури вирішення конфліктів об'єднала низку послідовних взаємопов'язаних етапів. Підготовчий етап (*вихідна ситуація*) – забезпечення готовності сторін до проведення примирної зустрічі. Враховуються варіанти ініціювання першої зустрічі: одна із сторін, обидві сторони або інші особи (соціальний педагог, вчителі, адміністрація, батьки). Головне для підлітків-медіаторів – заручитися підтримкою ровесників, допомогу надає координатор служби медіації в школі, як правило, соціальний педагог. Етап *розповіді сторін* (комунікація з медіатором) – спілкування з учасниками конфлікту ініціюють медіатори-однолітки. Основним методом їх роботи є діалог, використовуються методи активного слухання (віддзеркалення, перефразування, узагальнення), встановлюються довірливі відносини з підлітками, які конфліктують. На етапі *висвітлення причин конфлікту* (поступова пряма комунікація) підлітки-учасники заглиблюються в конфлікт та відтворюють усі події, пов'язані з ним. Підлітки-медіатори демонструють позиції та інтереси учасників у ситуації конфлікту (техніка «Айсберг») та виокремлюють найважливіші, на думку опонентів, питання (метод мозкового штурму). На етапі *пошуку та обговорення варіантів вирішення конфлікту* підлітки-медіатори спонукають сторони називати можливі варіанти виходу із конфлікту, а також обговорюються ті варіанти, які прийняті обома сторонами. На етапі *підписання домовленості* складається угода і, якщо не буде виконано у відповідні терміни певне зобов'язання, молодші підлітки звертаються по допомогу до медіаторів-однолітків, щоби повторно обговорити ситуацію.

У роботі *соціально-педагогічну технологію медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками* ми розглядаємо як стандартний комплекс методично обґрунтованих і послідовно впроваджених дій і процедур, результатом яких є налагодження ефективної системи врегулювання конфліктів між молодшими підлітками

шляхом використання конструктивної комунікації й аналізу конфліктної ситуації на засадах порозуміння та задоволення інтересів і потреб усіх учасників конфлікту.

У другому розділі – *«Реалізація соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітній школі»* – розкрито етапи та соціально-педагогічні умови реалізації технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками; описано процес її апробації у загальноосвітньому навчальному закладі; здійснено оцінку та аналіз ефективності її впровадження у соціально-педагогічній роботі з молодшими підлітками в загальноосвітній школі; наведено результати експериментального дослідження.

Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками об'єднана єдиною концепцією діяльності різних суб'єктів, спрямована на досягнення конкретної мети. Такою метою є формування у молодших підлітків умінь і навичок вести діалог і виходити з конфліктних ситуацій без «втрат» за принципом «виграш-виграш», обстоювати власні інтереси та сприймати іншу людину з повагою до її прав на захист власних інтересів. Суб'єктами використання соціально-педагогічної технології медіаторства в загальноосвітній школі є соціальні педагоги, психологи, молодші підлітки.

Особливість соціально-педагогічної технології медіаторства у роботі з молодшими підлітками розкрито як чіткий алгоритм діяльності, що передбачає послідовне виконання таких етапів: діагностика проблеми, пошук рішення та вибір технології, постановка мети й завдань, впровадження технології, оцінка рішення проблеми.

На етапі діагностування проблеми здійснено збір, аналіз і систематизацію інформації для визначення стану проявів конфліктів між молодшими підлітками, стилів вирішення конфлікту. З цією метою на констатувальному етапі експерименту використано комплекс діагностичних методик: методика К. Томаса на вивчення схильності особистості до конфліктної поведінки, методика Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стилів поведінки у конфлікті, методика Т. Елерса для діагностики мотивації успіху, опитувальник А. Реана на визначення мотивації уникнення невдач, опитувальник І. Юсупова на визначення рівня емпатійності, тестування оцінки рівня індивідуальної конфліктності (Г. Ложкін, Н. Пов'якель), авторську анкету на вивчення конфліктних ситуацій, метод експертних оцінок, спостереження, бесіда, вивчення документації.

Дослідно-експериментальною роботою на констатувальному етапі було охоплено 421 особу, з них: 373 учні 5-8 класів (з 25 шкіл); 48 співробітників психологічної служби школи (соціальні педагоги і практичні психологи).

Констатовано, що школа – місце, де учні доволі часто стикаються з конфліктом (90,32% – 337 опитаних учнів); здебільшого – це шкільні конфлікти між ровесниками (83,35% – 311 учнів і 87,50% – 42 фахівці); причинами їх виникнення є невміння вирішувати, переважання деструктивних тенденцій у конфліктних відносинах. Переважними стратегіями поведінки молодших підлітків у конфлікті є уникнення та пристосування (40,21% – 150 учнів та 20,91% – 78 учнів відповідно). Загалом у результаті застосування діагностичних методик констатовано: а) об'єктивність

існування різноманітних конфліктів у шкільному середовищі, б) високий рівень конфліктності між молодшими підлітками (учнями 5-8 класів), що прямо пропорційно корелює з різними проявами властивих саме цьому віковому періоду психологічних, фізіологічних, соціальних та інших особливостей особистості.

Діагностична робота, проведена із фахівцями, виявила, що лише 16,6% (8 осіб) з них мають високий рівень мотивації до успіху, а в 39,5% (19 осіб) він низький; страх невдачі спостерігається у 37,5% фахівців (18 осіб); високий рівень конфліктологічних знань продемонстрували лише 12,5% (6 осіб), а обізнані з технологією медіаторства 6% опитаних (3 особи). Позитивно, що 70,1% (34 особи) усвідомлюють свою роль у врегулюванні шкільних конфліктів, водночас у 41,6% (20 осіб) низький рівень володіння уміннями і навичками у сфері медіації.

На *етапі пошуку шляхів вирішення проблеми та вибору технології* відбувалося обговорення стану конфліктності з учасниками навчально-виховного процесу (учні, соціальний педагог, практичний психолог, педагоги, батьки); планування спільних дій щодо розв'язання проблеми врегулювання конфліктів між молодшими підлітками шляхом упровадження соціально-педагогічної технології медіаторства.

Під час *етапу постановки мети і завдань* конкретизуємо мету технології та визначаємо завдання: формування системи захисту, допомоги та забезпечення гарантій прав та інтересів учнів різного віку та їхніх груп; формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті в усіх учасників педагогічного процесу (особливо – у молодших підлітків) для підвищення їхньої соціальної компетентності (освітній аспект), а також для вирішення завдань виховного характеру (формування конфліктологічної культури, самостійності, відповідальності, соціальної нормативності); підвищення ефективності профілактичної та корекційної роботи з учнями, які потрапили у складну життєву ситуацію.

Етап впровадження технології є найоб'ємнішим та включає в себе такі підпункти: оцінювання ресурсів, можливостей використання технології, підготовка фахівців до роботи за технологією медіаторства, робота координатора з молодшими підлітками, підготовка медіаторів з-поміж молодших підлітків, практична реалізація медіаторства однолітків, супровід роботи учня-медіатора.

У процесі підготовчої роботи проводилося: а) оцінювання реальних можливостей використання різних технологій роботи з конфліктами; б) інформування усіх учасників навчально-виховного процесу про технологію медіаторства (у рамках презентаційного семінару, круглого столу з допомогою сучасних рекламно-інформаційних засобів); в) аналіз ресурсів (шляхом анкетування, бесід, індивідуальних та групових консультацій, обговорення), які надалі забезпечать ефективність реалізації технології медіаторства в школі. Важливо з'ясувати, чи підтримуються ідеї шкільної медіації з боку адміністрації та педагогічного колективу (готовність «поділитися повноваженнями» в розв'язанні конфліктів дітьми); чи є претендент на роль координатора шкільної медіації на добровільній основі; чи будуть охочі серед учнів на роль медіатора.

В організаційному плані здійснювався: 1) вибір координатора програми шкільної медіації; 2) створювалася координатором спільно зі школярами-медіаторами Шкільна служба медіації (шкільна служба порозуміння) – пришкільна організація, через яку

буде реалізовуватися соціально-педагогічна технологія медіаторства; 3) доповнювався статут школи положеннями, які регулюють порядок звернення учнів, батьків, вчителів, адміністрації з питань вирішення конфліктів до Служби; 4) здійснювалася підготовка фахівців (соціальних педагогів, психологів) до роботи за технологіями медіаторства.

Навчально-методична підготовка спеціалістів проводилась за спеціальною процедурою. Було розроблено і впроваджено семінар-тренінг «Створення шкільної служби медіації», який охопив: лекції-презентації («Шкільна медіація за кордоном», «Історія виникнення медіаторства в Україні»), семінари («Конфлікт і підліток», «Стратегії вирішення конфлікту»), відеолекторії («Медіація в Україні – успіхи та досягнення», «Сімейні та шкільні конференції»), освітній тренінг («Навички роботи координатора шкільної служби медіації»), цикл практичних занять «Медіація – шлях до порозуміння» (теми «Процедура медіації», «Трикутник успіху медіації» та ін.), тренінг формування навичок використання соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками.

Перехід координатора до роботи з підлітками відбувався за результатами теоретичного та практичного навчання фахівців. У цей період здійснювалося: 1) інформування учнів 5-8 класів про шкільну медіацію (презентаційні заняття та рекламно-інформаційні заходи на тему «Медіація в нашій школі», «Вирішення конфлікту за участю медіатора», «Формування команди медіаторів у нашій школі», «Медіація в школі – це мій вибір!» та ін.); 2) анкетування учнів та проведення співбесід з метою відбору потенційних кандидатів для навчання методам медіаторства (розвинені комунікативні навички, співробітництво у ситуації конфлікту, безоцінність, авторитет серед учнів та педагогів, бажання бути медіатором, участь у позашкільній роботі тощо); 3) формування «груп рівних» з учнів 5-8 класів.

Підготовка учнів-медіаторів передбачала навчання молодших підлітків шляхом включення їх до тренінгу «Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння», шляхом проведення бесід, практичних занять («Намалюй конфлікт», «Конфлікти бувають позитивними», «Як ми реагуємо на конфлікти», «Чи можемо ми чогось вчитись?», «Шкільна форма», «Стратегія «виграш – виграш» та ін.), міні-лекцій («Конфлікт та його позитивні аспекти», «Техніки активного слухання», «Проведення Кола», «Формування упереджень під час спілкування» та ін.); спільної розробки тематичних відеороликів («Поради-ключі для виходу з конфлікту» та ін.). Отримання практичного досвіду молодшими підлітками відбувається за допомогою інтерактивних методів навчання: рольова гра, метод ведення випадку, кейс-метод та ін.

Органічною складовою реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками є організація координатором кваліфікованого супроводу роботи учня-медіатора. Координатор разом із молодшими підлітками обговорює та аналізує кожну ситуацію, допомагає планувати подальшу роботу, спільно вибудувати узгоджувальну зустріч. Супровід однолітків-медіаторів здійснюється завдяки використанню різноманітних форм: консультації з питань проведення процедури медіації, пропагування ненасильницької комунікації, підготовка

методичної літератури, супервізії дітей-медіаторів, зустрічі дитячо-дорослої команди шкільної служби медіації тощо.

На завершальному етапі реалізації технології відбувається *оцінювання її результативності*. У процесі узагальнення та аналізу досвіду, проведення моніторингу ефективності роботи служби медіації (анкетування, інтерв'ю учнів, педагогів, батьків, «зрізи» кількості конфліктів і стилів поведінки під час них тощо) дається загальна оцінка технології, аналізуються допущені помилки й прогнозуються перспективи включення елементів медіаторства в різні виховні форми і заходи, які проводяться в навчальному закладі.

Теоретичне обґрунтування основних етапів соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками дозволило конкретизувати *соціально-педагогічні умови*, які забезпечать ефективність та результативність її реалізації: 1) готовність спеціалістів (соціальних педагогів, психологів) до застосування технології медіаторства у загальноосвітньому навчальному закладі (мотиваційний, гносеологічний, операційний та особистісний компоненти готовності (згідно з І. Козич, М. Трухан), які проявляються у вмотивованості до безконфліктної взаємодії, підтримці ідеї шкільного медіаторства педагогічним колективом школи; активній, зацікавленій і відповідальній позиції; здатності делегувати молодшим підліткам повноваження у вирішенні конфліктів тощо); 2) забезпечення участі молодших підлітків у реалізації технології медіаторства, що характеризується як право бути активним у вирішенні власних проблем та навчання технологіям медіаторства; 3) організаційно-методичне забезпечення реалізації технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками (підбір комплексу форм та інтерактивних методів навчання медіаторству, поетапне їх впровадження, забезпечення відповідності змісту освітніх програм сутнісним та структурним характеристикам конструктивного вирішення конфлікту на засадах порозуміння).

На формуальному етапі експерименту, щоб оптимізувати конфліктну ситуацію у школах та сформувати у школярів конструктивний досвід вирішення конфліктів, упроваджували на практиці обґрунтовану нами соціально-педагогічну технологію медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками, яка реалізувалася з урахуванням соціально-педагогічних умов та шляхом використання відповідного алгоритму (системи етапів), а також низки традиційних та інтерактивних форм, методів і технік.

Забезпечення готовності спеціалістів (соціальних педагогів і психологів) до реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства у загальноосвітньому навчальному закладі відбувалось шляхом їх навчання та супервізії; залучення молодших підлітків проходило у декілька стадій: анкетування, інтерв'ювання, бесіда, навчання та підготовка.

Задля підвищення якості роботи соціальних педагогів, психологів шкіл автором було підготовлено навчально-методичну літературу: «Інформаційні матеріали для учасників семінару», «Комплекс навчально-методичних матеріалів для координаторів шкільних служб медіації», «Робочий стіл координатора», буклет для батьків «Медіація в нашій

школі», буклет для педагогів «Мирні способи вирішення конфліктів у школі», сформовано змістове наповнення бесід, практичних занять, міні-лекцій тощо до семінару-тренінгу.

На контрольному етапі експерименту перевірка ефективності впровадження соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками здійснювалася за такими напрямками: 1) відповідність ситуації у школі необхідним соціально-педагогічним умовам реалізації технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі; 2) виявлення динаміки рівнів у показниках прояву конфліктності в школі.

Нами було досліджено динаміку змін у показниках конфліктності в школі серед молодших підлітків у ЕГ та КГ за такими показниками: зменшення кількості та частоти агресивних, асоціальних і насильницьких проявів серед молодших підлітків (опитування щодо конфліктних ситуацій, спостереження, бесіда); зниження показників деструктивного вирішення конфліктів; середній показник конфліктності в школі.

Таблиця 1

**Динаміка змін у показниках конфліктності в школі
серед молодших підлітків, %**

Рівні	Високий рівень				Середній рівень				Низький рівень				
	До експ.		Після експ.		До експ.		Після експ.		До експ.		Після експ.		
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	
Показники													
Кількість та частота агресивних, насильницьких і асоціальних проявів	58	55	22	53	30	28	40	25	12	17	38	20	
Деструктивне вирішення конфліктів	49	50	8	45	24	20	37	20	27	30	55	35	
Конфліктність у школі	43	46	25	40	32	35	30	38	25	19	45	22	

Результати діагностики (табл. 1) показали, що кількість та частота агресивних, насильницьких і асоціальних проявів серед дітей молодшого підліткового віку до впровадження соціально-педагогічних умов використання технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками характеризувалася високим рівнем, як в ЕГ, так і в КГ (58% та 55%). Після експерименту в ЕГ частка високого рівня зазначеного показника зменшилася до 22%, а в КГ лише до 53%; в ЕГ частка низького рівня зросла від 12% до 38%, а в КГ – від 17% до 20%.

Деструктивний характер вирішення конфліктів серед молодших підлітків до проведення експерименту проявлявся на високому рівні в обох групах: в ЕГ – 49%, КГ – 50%. У результаті проведеної роботи в ЕГ лише у 8% молодших підлітків виявився високий рівень даного показника, а в КГ відбулися незначні зміни (від 50% до 45%). Низький рівень прояву деструктивних шляхів вирішення конфлікту серед молодших підлітків у КГ, навпаки, збільшився на 5%, а в ЕГ – на 28%.

Діагностика показника конфліктності серед молодших підлітків показала, що після експерименту в ЕГ високий рівень зменшився із 43% до 25%, а в КГ – із 46% до

40%. Низький рівень конфліктності збільшився в ЕГ із 25% до 45%, в КГ з 19% до 22%. Отже, дані, наведені в таблиці 1, дозволяють зробити висновки про позитивні зміни у зменшенні частоти агресивних, насильницьких та асоціальних проявів, деструктивних способів вирішення конфлікту та конфліктності в школі в результаті впровадження соціально-педагогічної технології та умов технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками.

Повторне застосування комплексу діагностичних методик, використаних на етапі констатувального експерименту, засвідчило тенденцію кількісного зростання показників готовності фахівців до реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства на високому й достатньому рівні в експериментальній групі, що засвідчує ефективність проведених у процесі формування експерименту заходів. Частка високого рівня за гносеологічним компонентом зросла із 12% до 36%, особистісного – з 24% до 44%. Низького рівня готовності за гносеологічним компонентом у фахівців після експерименту виявлено не було. Частка достатнього рівня за мотиваційним компонентом готовності зросла із 20% до 44%.

Отримані результати дозволили також стверджувати, що учасники КГ на основі традиційної методики професійної діяльності не змогли досягнути істотних результатів у формуванні готовності до реалізації технології медіаторства. Натомість учасники ЕГ, які навчалися відповідно до розробленої та впровадженої нами технології, мали суттєві позитивні результати за усіма показниками.

Отже, реалізація технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі здійснювалася через впровадження означених нами соціально-педагогічних умов, а саме: готовності соціальних педагогів/психологів шкіл, активного залучення молодших підлітків до її здійснення, а також організаційно-методичного забезпечення. Проведені нами контрольні заміри ефективності впровадження соціально-педагогічних умов використання технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітній школі дозволили стверджувати про зниження рівня частоти агресивних, насильницьких та асоціальних проявів, деструктивних способів вирішення конфлікту та конфліктності в школі.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичний аналіз соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками, впроваджено й експериментально перевірено соціально-педагогічні умови реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства молодших підлітків у вирішенні конфліктів між ними. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дозволили зробити відповідні висновки.

1. Схарактеризовано конфлікти між молодшими підлітками та способи їх розв'язання як соціально-педагогічну проблему. Конфліктність розглянуто як одну з особливостей протікання молодшого підліткового віку, яка зумовлюється

комплексною дією психофізіологічних, соціально-психологічних і соціальних чинників (темперамент, характер, рівень самосвідомості та саморегуляції, установки, цінності, самооцінка, умови життєдіяльності, виховання, соціальне оточення тощо). Конкретизовано причини та типи конфліктів між молодшими підлітками (боротьба за лідерство, увагу, статус у класі, проблеми взаємостосунків, гендерні протистояння, невміння спілкуватися, неадекватне вираження емоцій, відсутність навичок вирішення конфліктів тощо). Встановлено, що переважними стратегіями поведінки молодших підлітків у вирішенні міжособистісних конфліктів є деструктивні (суперництво, пристосування та уникнення). Визначено молодший підлітковий вік (10-13 років) як найбільш сприятливий для включення в роботу за методом «рівний-рівному», оскільки провідним мотивом поведінки молодшого підлітка є прагнення знайти своє місце серед однолітків, спілкуватися з ними. Наголошено на доцільності застосування медіаторства як конструктивної технології створення безпечного і толерантного середовища у загальноосвітній школі для успішної соціалізації молодших підлітків.

2. Обґрунтовано теоретичні засади медіаторства як соціально-педагогічної технології вирішення конфліктів між молодшими підлітками, розкрито її зміст і структуру. *Медіаторство* трактовано як технологію, спрямовану на подолання суперечностей, вирішення конфліктів шляхом співробітництва, толерантності у сприйнятті іншої думки, взаєморозуміння, та яка базується на принципах добровільності, конфіденційності, взаємоповаги, опори на власні сили. *Шкільну медіацію* визначено як технологію роботи з конфліктом, яка передбачає системне включення у вирішення конфліктів підготовленого медіатора; *медіаторство однолітків* розглянуто як програму роботи з конфліктами в школі, яка ґрунтується на принципі «рівний-рівному», коли посередницька допомога учням, залученим до конфлікту, надається медіаторами-ровесниками, що пройшли спеціальну підготовку.

Змістове наповнення соціально-педагогічної технології медіаторства передбачає: створення безпечного й толерантного середовища, сприятливого для розвитку особистості з активною громадянською позицією; виховання культури конструктивної поведінки в конфлікті, що ґрунтується на медіативному світогляді; поліпшення якості життя усіх учасників навчально-виховного процесу з допомогою медіативного підходу. *Структура медіативної процедури* об'єднує низку взаємопов'язаних етапів: підготовчий етап; етап розповіді сторін; етап висвітлення причин конфлікту; етап пошуку та обговорення варіантів вирішення конфлікту; етап підписання домовленості.

3. Реалізацію медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітній школі представлено як *соціально-педагогічну технологію* – стандартний комплекс методично обґрунтованих і послідовно впроваджених дій і процедур, результатом яких є налагодження ефективної системи врегулювання конфліктів між підлітками шляхом використання конструктивної комунікації й аналізу конфліктної ситуації на засадах порозуміння та задоволення інтересів і потреб усіх учасників конфлікту. Розроблено *алгоритм соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками*, який передбачає реалізацію таких етапів: а) діагностика проблеми; б) пошук рішення та вибір

технології; в) постановка мети та завдань; г) впровадження технології, д) оцінка рішення проблеми, оцінювання результативності технології. Визначено *соціально-педагогічні умови* здійснення технології медіаторства у вирішенні конфліктів між підлітками: готовність фахівців до використання технології медіаторства у загальноосвітньому навчальному закладі, забезпечення активної участі молодших підлітків у реалізації технології медіаторства, організаційно-методичне забезпечення реалізації технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками.

4. Перевірено ефективність соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітньому навчальному закладі. *На констатувальному етапі* експерименту з'ясовано, що здебільшого шкільні конфлікти виникають між ровесниками, переважними стратегіями поведінки молодших підлітків у конфлікті є уникнення та пристосування; виявлено, що соціальні педагоги, психологи мають низький рівень володіння уміннями і навичками у сфері медіації. *На формувальному етапі експерименту*, щоб підвищити готовність фахівців до використання технології медіаторства у загальноосвітньому навчальному закладі, проведено: авторський семінар-тренінг, цикл практичних занять, супервізію та ін. Забезпеченню участі молодших підлітків у реалізації технології медіаторства сприяла: організація тренінгів, використання методу ведення випадку, кейс-методу, проведення тематичних бесід, практичних занять, рольових ігор, міні-лекцій та ін.

Контрольний експеримент засвідчив, що під час впровадження соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками в ЕГ простежується позитивна динаміка у зменшенні частки всіх деструктивних показників. Серед школярів ЕГ зменшилася кількість та частота агресивних, насильницьких і асоціальних проявів (на високому рівні з 58% до 22%); частка, що стосується високого рівня готовності фахівців до використання технології медіаторства, зросла в середньому за трьома компонентами на 15-20%. Серед фахівців та учнів у КГ такі зрушення були в межах 1-5%. Отже, реалізація соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітній школі є ефективною і результативною.

Проблема вирішення конфліктів між молодшими підлітками не вичерпується проведеним дисертаційним дослідженням. *Перспективними* напрямками наукових пошуків можуть стати: використання технології медіаторства соціальним педагогом у роботі з неповнолітніми правопорушниками; підготовка майбутніх соціальних педагогів до реалізації соціально-педагогічної технології медіаторства; розробка методичного забезпечення реалізації технології медіаторства у загальноосвітніх навчальних закладах.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Основи медіації в соціальній роботі: навч.-метод. посібник / укл. Тимчук Л. І., Білик Н. М. Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД», 2016. 132 с.

2. Білик Н. Медіація як технологія професійної діяльності соціального педагога та соціального працівника // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти: наук.-метод. журнал. Випуск 10. Чернівці, 2012. С. 102-103.

3. Білик Н. М. Медіація як соціально-педагогічна технологія урегулювання міжособистісних конфліктів школярів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. Зб. статей. Ялта: РВВ КГУ, 2014. Вип. 43. Ч. 3. С. 18-24.

4. Білик Наталія. Місце і значення навчальної дисципліни «Медіація в соціальній педагогіці» в змісті підготовки соціальних педагогів // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 700. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2014. С. 28-33.

5. Білик Н. М. Перспективи впровадження технології медіації однолітків у загальноосвітній школі // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. № 2(46). С. 189-198.

6. Білик Н. М. Медіація однолітків як технологія вирішення конфліктів у загальноосвітній школі // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць / за заг. ред.: акад. І.Ф. Прокопенка, проф. С.Т.Золотухіної. Харків: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. Вип. 49. С. 3-12.

7. Білик Наталія. Впровадження технології медіації у загальноосвітній школі: виклики сьогодення // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 747. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2015. С. 9-16.

8. Білик Н. М. Організаційно-педагогічні умови здійснення посередництва (медіації) однолітків у шкільному середовищі // Science and educational a new dimension. Pedagogy and Psychology, III (33), Issue: 66, 2015. С. 23-27.

9. Білик Наталія. Теоретико-методичні засади медіації як соціально-педагогічної технології врегулювання шкільних конфліктів // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 1 (38). С. 41-44.

10. Білик Н. М. Медіація як соціально-педагогічна технологія вирішення конфліктів у школі // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск LXIX. Том 3. Херсон, 2016. С. 26-30.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Білик Н. М. Уведення технології медіації у роботу соціального педагога // Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 15 січня 2013 р. / гол. ред. В. В. Корнешук. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. С. 213-215.

12. Білик Н. М. Впровадження медіації у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи // Наукова дискусія: теорія, практика, інновації: матеріали IV Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. заочної конф. «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації» (м. Київ, 29-30 серпня 2014 р.) / Партнерство «Нова освіта». Київ, 2014. С. 61-64.

13. Білик Наталія. Медіація у школі: зарубіжний та вітчизняний досвід // Четвертий український педагогічний конгрес. Зб. наук. праць конгресу. Львів: Сполом, 2014. С. 604-609.

14. Білик Наталія. Актуальність реалізації технології медіації однолітків у загальноосвітній школі // Соціальна робота як правозахисна професія: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 29 квітня 2015 року, Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. С. 16-19.

15. Білик Н. Шкільна медіація як технологія соціальної профілактики проявів конфлікту серед підлітків в умовах ЗНЗ // Матеріали XXXII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії», 29-30 листоп. 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 58-61.

16. Білик Н.М. Соціальна профілактика конфліктів серед підлітків засобами медіації у загальноосвітньому навчальному закладі // Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. «Вітчизняна наука: теорія і практика» (31 жовтня-01 листопада 2016 р.). Харків, 2016. С. 47-51.

17. Білик Н. М. Медіація в умовах загальноосвітнього навчального закладу: теоретичний аспект // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб. наук. робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (16-17 грудня 2016 р. м.Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С. 84-86.

АНОТАЦІЇ

Білик Н.М. Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.05 «Соціальна педагогіка» (231 – Соціальна робота). – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, МОН України, Київ, 2017.

У дисертації представлено соціально-педагогічну технологію медіаторства як технологію вирішення конфліктів між молодшими підлітками у загальноосвітній школі. Запропоновано алгоритм соціально-педагогічної технології медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками: діагностика проблеми, пошук рішення, вибір технології, постановка мети і завдань, впровадження технології, оцінювання вирішення проблеми та ефективності технології. Обґрунтовано соціально-педагогічні умови реалізації даної технології: готовність спеціалістів психологічної служби школи до використання технології, забезпечення участі молодших підлітків у її здійсненні, організаційно-методичне забезпечення реалізації технології. Експериментально перевірено та доведено ефективність даних умов.

Ключові слова: соціально-педагогічна технологія, конфлікт, молодші підлітки, конфлікт між молодшими підлітками, медіаторство, процедура медіаторства, шкільна медіація, медіаторство однолітків, соціально-педагогічна технологія медіаторства, соціально-педагогічні умови.

Билык Н.М. Социально-педагогическая технология медиаторства в разрешении конфликтов между младшими подростками. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (доктора философии) по специальности 13.00.05 «Социальная педагогика» (231 – Социальная работа). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, МОН Украины, Киев, 2017.

В диссертации представлена социально-педагогическая технология медиаторства как технология решения конфликтов между младшими подростками в общеобразовательной школе. Предложен алгоритм социально-педагогической технологии медиаторства в разрешении конфликтов между младшими подростками: диагностика проблемы, поиск решения, выбор технологии, постановка целей и заданий, внедрение технологии, оценка решения проблемы и эффективности технологии. Обоснованно социально-педагогические условия реализации данной технологии: готовность специалистов психологической службы школы к использованию технологии, обеспечение участия младших подростков в ее осуществлении, организационно-методическое обеспечение реализации технологии. Экспериментально проверено и доказано эффективность данных условий.

Ключевые слова: социально-педагогическая технология, конфликт, младшие подростки, конфликт между младшими подростками, медиаторство, процедура медиаторства, школьная медиация, медиаторство ровесников, социально-педагогическая технология медиаторства, социально-педагогические условия.

Bilyk N.M. Socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts among younger teenagers. – Manuscript.

Thesis for getting the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D) in specialty 13.00.05 «The Social Pedagogy» (231 – The Social Work). – Dragomanov National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2017.

In the dissertation theoretically grounded socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers in secondary schools, revealed its contents, organizational and procedural characteristics. The author described and developed algorithm of socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers.

Implemented socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers in secondary schools, which includes the following steps: diagnostics of problem, search for solutions and selection of technology, formulation the aim and tasks, implementation technology (evaluation of resources, the possibilities of using technology, training to work on technologies of mediation, work of coordinator with teenagers, training mediators among younger teenagers, the implementation of peer mediation, support of pupils-mediators), evaluation solve problems and efficiency of technology.

During pedagogical experiment has been implemented socio-pedagogical conditions of socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers

in secondary schools: readiness by specialists (social pedagogue or psychologist) of school psychological service to use the technology of mediation, involving the young teenagers – ensuring the participation of younger teenagers in the implementation of technology of mediation, organizational and methodological support the implementation of technology of mediation in resolving conflicts among younger teenagers.

Formed and tested diagnostic tools for research of professional readiness of specialists to use socio-pedagogical technology of mediation, researching of the state of conflict in the school among younger teenagers, evaluating the effectiveness of socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers – the participants of the educational process.

Results of the research confirmed that during the introduction of socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts among younger teenagers traced positive dynamics in the reduction of destructive indicators in resolving conflicts. Increased level of readiness of specialists to using technology of mediation. Among the pupils decreased number and frequency of aggressive, violent and antisocial manifestations high level of conflict is fell. Implementing socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers in secondary school are effective and efficient.

By the author is clarified the next positions: the essence of concepts «Mediation», «Procedure of Mediation», «School Mediation», «Peer Mediation»; features of technology of mediation as conflict resolution among younger teenagers; features of conflicts among young teenagers, features of conflicts among younger teenagers.

Systematized materials for a training program for younger teenagers for their involvement in the technology of mediation, the methodical seminar-training and practical lessons is been developed for specialist of school psychological service, prepared Textbook for students, been formed and approbated diagnostic tools for research of professional readiness of specialists for use socio-pedagogical technology of mediation, study the state of conflict in the school among younger teenagers, evaluating the effectiveness of socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers – participants of the educational process.

Further development got forms implementation in the educational environment of technology of mediation as an instrument to resolve conflicts.

Keywords: socio-pedagogical technology, conflict, younger teenagers, the conflict between younger teenagers, mediation, procedure of mediation, school mediation, peer mediation, socio-pedagogical technology of mediation, socio-pedagogical conditions.